

O'QUVCHILARDAGI AGRESSIVLIK VA TAJOVUZ HOLATLARINI OLDINI OLISHNING PSIXOLOGIK MASALALARI

Gulamova Shaxnoza Zaynitdinovna

Toshkent shahar Yunusobod

tumani 72-maktab psixologi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada o'quvchilarda uchraydigan agressivlik va tajovuzkorlik holatlarining psixologik sabablari, ularning namoyon bo'lish shakllari hamda oldini olishning samarali usullari yoritilgan. Shuningdek, agressiv xulq-atvorning o'quvchi shaxsining rivojlanishiga ta'siri va uni bartaraf etishda oila, maktab hamda psixologning hamkorligi masalalari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: agressivlik, tajovuzkorlik, o'quvchi, xulq-atvor, psixologik profilaktika, oilaviy muhit, emotsional tarbiya, maktab psixologi, konflikt, ruhiy salomatlik.

KIRISH

O'quvchilarning shaxs sifatida shakllanishida emotsional barqarorlik va ijtimoiy moslashuv muhim ahamiyatga ega. Biroq ayrim hollarda bolalar va o'smirlar orasida agressivlik va tajovuzkorlik holatlari kuzatiladi. Bunday xatti-harakatlar nafaqat o'quvchining o'zi, balki uning atrofidagi tengdoshlari, pedagoglar va oila a'zolari bilan munosabatlariga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli agressivlik va tajovuz holatlarining oldini olish bugungi kunda dolzarb psixologik masalalardan biri hisoblanadi.

Agressivlik insonning salbiy his-tuyg'ularini turli shakllarda namoyon etishi bilan bog'liq bo'lsa, tajovuzkorlik boshqalarga jismoniy yoki ruhiy zarar yetkazishga qaratilgan xatti-harakatlarda ifodalanadi. O'quvchilarda bu holatlar urishish, haqorat qilish, qo'pollik ko'rsatish, tengdoshlarini kamsitish yoki buyumlarga zarar yetkazish kabi ko'rinishlarda namoyon bo'lishi mumkin. Agressivlikning yuzaga kelishida oilaviy muhit muhim o'rin tutadi. Oiladagi doimiy nizolar, qo'pol muomala, zo'ravonlik, ota-onaning befarqligi yoki haddan tashqari qattiqqo'lligi bolalarda salbiy xulq-atvor shakllanishiga sabab bo'lishi mumkin. Bola ko'pincha kattalarning xatti-harakatlarini kuzatadi va ularga taqlid qiladi. Shu bois oiladagi sog'lom psixologik muhit agressivlikning oldini olishda muhim omil hisoblanadi.

Maktab muhiti ham o'quvchilarning xulq-atvoriga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Sinfdoshlar bilan nizolar, kamsitilish, e'tibordan chetda qolish yoki o'qishdagi muvaffaqiyatsizliklar ayrim o'quvchilarda agressiv reaksiyalarni yuzaga keltirishi

mumkin. Bunday holatlarda pedagoglarning o'quvchilarga individual yondashuvi va qo'llab-quvvatlashi muhim ahamiyatga ega.

Agressivlikning kelib chiqishida psixologik omillar ham muhim rol o'ynaydi. O'ziga ishonchsizlik, hissiy zo'riqish, xavotirlanish, stress va muloqot ko'nikmalarining yetarli rivojlanmaganligi tajovuzkor xatti-harakatlarning kuchayishiga sabab bo'lishi mumkin. Shu sababli o'quvchilarning emotsional holatini muntazam o'rganib borish zarur.

Zamonaviy axborot makonida zo'ravonlik sahnalari mavjud bo'lgan filmlar, kompyuter o'yinlari va internet materiallari ham bolalar ongiga ta'sir qilishi mumkin. Ularning mazmunini nazorat qilish va media savodxonlikni rivojlantirish agressivlikning oldini olishda muhim ahamiyatga ega. Agressivlik va tajovuz holatlarining oldini olishda maktab psixologi tomonidan olib boriladigan profilaktik tadbirlar samarali natija beradi. Psixologik treninglar, individual suhbatlar, relaksatsiya mashqlari va emotsiyalarni boshqarishga qaratilgan mashg'ulotlar o'quvchilarning o'z his-tuyg'ularini nazorat qilishiga yordam beradi. Shuningdek, sport mashg'ulotlari, ijodiy to'garaklar, jamoaviy tadbirlar va ijtimoiy loyihalarda ishtirok etish o'quvchilarning energiyasini ijobiy faoliyatga yo'naltirish imkonini yaratadi. Bu esa agressiv xatti-harakatlarning kamayishiga xizmat qiladi.

Bolalardagi agressiv xatti-harakatlarning yuzaga kelishida turli omillar muhim rol o'ynaydi. Ularning eng asosiylaridan biri nosog'lom oila muhitidir. Chunki bolaning ilk tarbiyasi oilada shakllanadi. Ota-onalar o'rtasidagi doimiy kelishmovchiliklar, janjallar va nizolar bolada qo'rquv, xavotir va ishonchsizlik hissini paydo qiladi. Bunday muhitda ulg'aygan bola o'zini himoyasiz his etadi, atrofdagilar bilan muloqot qilishdan cho'chidi va asta-sekin tajovuzkor yoki aksincha, tortinchoq bo'lib qolishi mumkin. Natijada u nafaqat bolalik davrida, balki katta yoshga yetganida ham jamiyatga moslashishda qiyinchiliklarga duch keladi. Shuning uchun bolalarda agressiv xatti-harakatlarning oldini olish uchun, avvalo, oiladagi sog'lom psixologik muhitni ta'minlash zarur.

Ota-onalar farzandlari bilan samimiy va ishonchli munosabat o'rnatishlari, ularning qiziqishlari va ehtiyojlariga e'tibor qaratishlari lozim. Bolaga o'z fikrini erkin bildirish imkoniyatini yaratish, uning yoshiga xos sho'xliklari va hissiy kechinmalarini tushunishga harakat qilish muhimdir. Shuningdek, ota-onalar farzandlarining xatti-harakatlarini haddan tashqari tanqid qilish yoki jazolash o'rniga, ularga mehr va qo'llab-quvvatlash ko'rsatishlari kerak.

Bolalardagi agressiv xatti-harakatlarni korreksiyalash jarayonida, avvalo, uning kelib chiqish sabablarini aniqlash muhim hisoblanadi. Har bir bola bilan individual psixologik-pedagogik ish olib borish, unga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi omillarni kamaytirish, psixolog, ota-ona va tarbiyachilar o'rtasidagi hamkorlikni yo'lga qo'yish ijobiy natija beradi. Bundan tashqari, bolada muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish,

atrofdagilarga nisbatan iliq munosabatni shakllantirish, o'ziga va boshqalarga nisbatan ishonch hissini mustahkamlash ham muhim ahamiyatga ega. Bolaning qiziqish va qobiliyatlarini inobatga olgan holda turli to'garaklar va mashg'ulotlarga jalb etish, musiqaterapiya, art-terapiya kabi usullardan foydalanish ham tavsiya etiladi.

Agressiv bolalarning ota-onalariga bir qator tavsiyalar berish mumkin. Ular farzandlari bilan ko'proq vaqt o'tkazishlari, birgalikda o'yinlar o'ynashlari, bolani kamsitmasliklari va unga hurmat bilan munosabatda bo'lishlari kerak. Farzandga haddan tashqari cheklovlar qo'yish, jismoniy jazo qo'llash yoki uni qo'rqitish salbiy oqibatlariga olib keladi. Ota-onalar va bola o'rtasida kelishmovchilik yuzaga kelganda, hissiyotlarni nazorat qilib, vaziyatni xotirjam tarzda tushuntirish maqsadga muvofiqdir. Shuningdek, bolani tinglash, uning savollariga javob berish, qiziqishlarini qo'llab-quvvatlash va uni sevishini muntazam his ettirib turish muhimdir.

Agressiya va stress inson hayotining turli bosqichlarida uchrashi mumkin bo'lgan psixologik holatlardir. Ular yosh bilan bog'liq bo'lmagan bo'lsa-da, so'nggi yillarda bolalar orasida ham tez-tez kuzatilmoqda. Agressiv holatdagi bolalarda uyquning buzilishi, ishtahaning pasayishi, asabiylik, jizzakilik va kayfiyatning o'zgaruvchanligi kabi belgilar namoyon bo'ladi. Ilmiy adabiyotlarda agressiya shaxsning boshqalarga jismoniy yoki ruhiy zarar yetkazishga qaratilgan salbiy xulq-atvori sifatida ta'riflanadi. Bolalar agressiyasi esa tajovuzkorlik, o'ch olish istagi, g'azab va haddan tashqari o'zini ustun qo'yish kabi holatlarda namoyon bo'ladi. Ba'zi mutaxassislar agressiyani bolaning ichki qo'rquv va xavotirlarini yashirishga qaratilgan himoya reaksiyasi sifatida ham baholaydilar.

Bolalarda agressivlikning shakllanishiga oiladagi nosog'lom muhit, kattalarning noto'g'ri munosabati, ommaviy axborot vositalari va internetdagi salbiy kontentlar, shuningdek, tengdoshlari bilan munosabatlardagi muammolar ta'sir ko'rsatadi. Ota-ona mehrining yetishmasligi, bolaning o'zini keraksiz his qilishi, uning qiziqishlariga befarq qaralishi, doimiy tanbeh va qo'rqitishlar agressiv xatti-harakatlarning rivojlanishiga sabab bo'lishi mumkin. Shu bilan birga, jangari filmlar, yoshiga mos bo'lmagan multfilmlar va zararli internet resurslari ham bolaning ruhiyatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Bolalardagi agressiv xatti-harakatlarni bartaraf etishda ota-onalar, pedagoglar va yaqin insonlarning mehribonligi, g'amxo'rliigi hamda qo'llab-quvvatlashi muhim o'rin tutadi. Mashhur oilaviy terapevt Virginia Satir bolani kun davomida bir necha marta quchoqlash uning o'zini qadrlangan va sevilgan his qilishiga yordam berishini ta'kidlagan. Psixolog Daniil Elkonin esa bolaning bilish jarayonlari rivojlangan sari uning ehtiyojlari ham ortib borishini, shu sababli ota-onalar va tarbiyachilarning rag'bati hamda qo'llab-quvvatlashi zarurligini qayd etgan. Agressiv bola bilan ishlash sabr-toqat, mehr va izchil yondashuvni talab qiladi. Ana shunday sharoit

yaratilgandagina bola sog'lom, mustaqil fikrlaydigan, ruhiy va jismoniy jihatdan barkamol shaxs sifatida voyaga yetadi.

XULOSA

O'quvchilardagi agressivlik va tajovuz holatlari turli psixologik, ijtimoiy va oilaviy omillar ta'sirida yuzaga keladi. Ushbu muammoning oldini olish uchun oila, maktab va psixologning hamkorligi asosida kompleks yondashuvni amalga oshirish zarur. O'quvchilarda emotsional madaniyat, muloqot ko'nikmalari va o'zini boshqarish qobiliyatlarini rivojlantirish agressivlikning kamayishiga hamda sog'lom shaxs rivojlanishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Nishonova Z.T. Bolalar psixologiyasi. – Toshkent, 2018.
2. Shoumarov G'.B. Psixologik maslahat asoslari. – Toshkent, 2019.
3. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
4. O'zbekiston Respublikasining "Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida"gi Qonuni.
5. Z.T.Nishonova, Sh.T.Alimbayeva, M.V.Sulaymonov darslik "Psixologik xizmat" Toshkent-2013
6. E.G'oziyev "Umumiy psixologiya" O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti -2010
7. OwlCation:"Agressiyaning sabablari:psixologik nuqtai nazar".
8. OwlCation:owlcation.com saytidan 2019-yil 7-oktabrda olingan.
9. "Agressiv xatti-harakatlarning buzilishi" Sog'lom bolalar. Qabul qilingan sanasi:2019 yil 7-oktabr, Sog'lom bolalar: healthychildren.org.